

bilo komaj 4,06 %. Umrljivost je bila največja v starosti med 22. in 35. letom. Največji odstotek kariesa pa je bil pri skupini matorus. Toda karies je tudi že pri otrocih pujske nekropole in sicer ga je kar 8,5 %. Nekropola v Turnišču je dala 4,1 % kariesa; umrljivost je bila največja med 22. in 35. letom. Pri otroških skeletih je bilo na zobovju 5,2 % kariesa.

V končnem sklepu se avtor dotika vseh svojih rezultatov ter glede kariesa pri Starih Slovanih v Sloveniji misli, da so Slovani v Sleziji pripadali plemenom, katerih življenjska raven je bila nižja od življenjske ravni na Bledu in v Ptujju. Vendar je bil pa karies pri Alpskih Slovanih še enkrat bolj razširjen, kakor pri tistih Slovanih, ki so živeli v Panonski ravnini. Avtor dopušča tudi možnost, da so temu pojavu vzrok življenjske razmere, ker hrana in stanovanje nista edina činitelja, ki soodločata o stanju zobovja pri kakem plemenu ali narodu. V poštev prihaja po avtorjevem mnenju tudi vrsta prirojenih konstitucionalnih momentov, socialno stanje itd. Avtor daje večjo prednost rezultatom nekropole na Ptujju za splošne sklepe, kakor pa nekropoli na Bledu. Povprečno doživetje Starih Slovanov, ki so živeli na naših tleh, je bilo pa okoli 40 let.

Krušičeva razprava nam v zvezi z že znanimi arheološkimi in antropološkimi rezultati nudi nekaj dragocenih podatkov o nekaterih vprašanih, ki se bodo morala upoštevati tudi pri drugih raziskovanjih. Predvsem bo prišel v poštev način življenja v raznih krajih, socialni položaj posameznikov, splošne higienske razmere, itd.

Josip Korošec

France Starè, Prazgodovinske Vače, Univerza v Ljubljani, Arheološki seminar, Ljubljana 1954, 192 strani, 27 slik in 3 priloge.

V okviru Arheološkega seminarja ljubljanske univerze je izšla tretja disertacija: France Starè, Prazgodovinske Vače. Ne glede na disertacijo kot tako, je to delo izredno pomembno za našo predzgodovino, predvsem za ilirsko-halštatsko obdobje naših krajev. Avtor nam je v svojem delu podal jasno sliko kronoloških, trgovinskih, metalurških, umetnostnozgodovinskih in tipoloških problemov tega obdobja in s tem omogočil pogled v ta čas, ki je doslej ali napačno tolmačen, ali pa tudi nezadostno prikazan.

Svoje delo je avtor razdelil v nekoliko oddelkov. V uvodu podaja zgodovino raziskovanja na Vačah in ustrezne objave. Istočasno nakazuje tudi problematiko, ki se je pojavila ob teh najdbah. V uvodu je zajeto tudi avtorjevo stališče k tej problematiki, kakor tudi k doslej postavljeni kronologiji. Dal je splošno shemo tipološke razčlembе, po kateri je tudi razčlenil gradivo z Vač. Pri tem je omembe vredno, da je pri tipološkem razčlenjevanju predmetov upošteval funkcijo predmeta, obliko predmeta in varijanto predmeta. S tehnične strani pa deli predmete, ki so izdelani direktno z roko, predmete, ki so izdelani z roko z nekim drugim predmetom, predmete, ki so izdelani v zvezi s fizikalnimi procesi in predmete, ki so sestavljeni z orodjem iz že izdelanih kosov.

V naslednjem odstavku »Najdišče« podaja avtor pregled raziskovanja na Vačah v raznih obdobjih, kakor tudi vse ostale podatke, ki jih je mogel zbrati glede lege grobišč in naselbine, o načinu pokopavanja, obliki grobov, splošne opombe k pridevkom ter tudi razna gledišča, ki so bila postavljena glede na vaško kulturo. Po podatkih, ki jih avtor navaja za naselbino, se naslanja na W. Schmidu, ki jo je edini tudi raziskaval, ako izvzamemo avtorjevo več ali manj sondiranje tega mesta v novejšem času. Glede na izredno skope in celo pomanjkljive Schmidove podatke tudi o vaški naselbini ni mogoče izvajati nikakršnih sklepov, še manj pa splošno o železnodobnih naselbinah v Sloveniji. Avtor sicer sklepa, da je mogla biti na Vačah naselbina, ki se je raztezala na Zgornji in Spodnji Kroni, središče nekega širšega geografskega področja, ki bi naj bilo rodovno središče ter osnovni družbenopolitični, gospodarski, trgovski in kulturni center, vendar je to danes le domneva, ki je še zelo slabo materialno podprta, čeprav je verjetna.

V tretjem odstavku prehaja avtor na tipologijo objektov, na njih analizo in tolmačenje. Avtor deli celotno gradivo glede na njega funkcijo na nekoliko skupin. V prvo skupino uvršča predmete s praktično uporabno funkcijo, kakor so noži, sekire, sulice, puščice, pasne sponse, fibule, igle, gumbi ter še nekatere kovinaste predmete, kakor meči, bodala, čelade, žvale, dereze, šila, situle in ciste.

V isto skupino pa uvršča tudi keramiko ter še vrsto praktično uporabnih predmetov, kakor so uteži in vretenca. V drugo skupino postavlja avtor okrasne predmete, kakor so zapestnice, prstani, uhani, ovratnice in obeski. V tretji skupini so pa predmeti s simbolično funkcijo, kakor so kulturna keramika, nekateri obeski, predvsem tisti, ki predstavljajo človeško figuro ter nekateri drugi.

Pri tipološki razčlembi se posebno zadržuje v daljših analizah ob tistih detajlih, ki mu nudijo večjo možnost za razne sklepe, medtem ko nekatere druge manj pomembne sicer razčlenjuje, vendar mu že glede na njihov značaj ne nudijo kdo ve kaj. Prav tako skuša povsod, v kolikor mu dopušča gradivo, podati tipološki razvoj posameznih tipov, kakor tudi njihovo kronologijo. Tako se je dotaknil problema sekir, najdenih na Vačah in sicer predvsem tulastih sekir, ki so se razvile iz plavutastih. Obširno se ukvarja avtor s pasnimi sponami, ki jih deli na: a) pravokotne pasne spon, b) rombične pasne spon in c) obročaste. O pravokotnih pasnih sponah je kasneje, po predaji disertacije, vendar pa pred njenim izidom, napisal obširno razpravo (Arheološki vestnik III, 1952, 175 sl.), kjer se je v glavnem omejil bolj na dekoracijo teh pasnih spon, čeprav podaja tudi njih tipološki razvoj. Medtem ko so pravokotne pasne spon na Vačah izredno pogoste, so rombične spon zelo redke. Razvile so se pa, kakor pravokotne spon, iz dvojnokrižne pasne spon. Medtem je vprašanje izvora obročastih spon za sedaj še nerešeno. Avtor pri vseh sklepih opozarja tudi na bogate analogije drugih železnodobnih najdišč v Sloveniji in izven nje. Tudi fibule je avtor obravnaval obširneje. Tako prišteva med starejše oblike lokaste fibule z Vač, dalje vzlaste fibule, t. i. »vaške fibule«, medtem ko med fibule mlajših oblik prišteva čolničaste in kačaste fibule ter certoške fibule. Poleg tega so pa našli na Vačah še nekoliko posameznih fibul, kot je fibula očalarka ter tri fibule, ki imajo keltski značaj. Zanimive so tudi igle, katerih ni mogoče opredeliti v povezan razvoj. Avtor sodi, da so obliko igel sprejemale Vače od drugod. Dokaj obširno se dotika tudi vaških čelad, od katerih navaja tri tipe, ki so znani tudi na drugih ilirskih najdiščih Slovenije. Najbolj obširno poglavje je posvetil avtor keramiki, ki jo po obliki deli na lonce, lonce z ročaji, urne, urne esterskega tipa, terine, posode na nogah, skodele in ostale keramične tipe. Med dekorativnimi predmeti je avtor obširneje obravnaval zapestnice, katerih je več tipov, dalje uhane in ovratnice z obeski. Pri objektih s simbolično funkcijo se pa dotika delno religije na ilirskem področju.

V četrtem odstavku prehaja avtor na kronologijo. Kot kronološka osnova mu služijo grobne celine, ki jih je žal le 44. Nasproti dosedanjim kronološkim tabelam za Vače postavlja avtor svojo tabelo in sicer na Vače I (800—600), Vače II a (600—450), Vače II b (450—350), Vače III (350 do rimske okupacije). Poleg tega se pa opira pri svojih kronoloških sklepih tudi na sorodno gradivo drugih najdišč ter na tuje elemente med vaškim gradivom.

V zadnjem odstavku pa nam avtor podaja strnjeno sliko življenja na prazgodovinskih Vačah, ki jo je rekonstruiral na osnovi gradiva in vseh ostalih elementov. Pri tem se dotika tudi vprašanja prvega pojava Ilirov v naših krajih ter možnost etnogeneze Ilirov tudi na naših tleh in sicer na temelju bronastodobnih kultur, ki jo postavlja avtor nekako pred leto 1000, ker s tem časom prihaja do reformacije starejše materialne kulture. Na temelju tega pa sklepa avtor tudi o novi formaciji nosilcev te nove kulture. V času trajanja Vače I se začenja uporabljati železo le za manjše praktično uporabne predmete. Sčasoma pa je železo popolnoma izpodrinilo bron. Ta čas pomeni, kakor misli avtor, višek »sunka«, ki ga je povzročila nova kovina. Časovno ga avtor stavlja med leti 750 in 700. Po tem času se pa železo zopet začenja postopoma umikati in uveljavlja se zopet bron. Iz železa so v glavnem le predmeti, ki so terjali večjo trpežnost materije, kakor noži, sulice, kopja in sekire. Seveda se pa izdelujejo tudi še posamezni drugi objekti. Posledica, ki jo je prineslo železo, se opaža tudi v tehnični strani izdelovanja. Tako mnoge predmete, ki so jih doslej ulivali, sedaj kujejo. Tako prihaja tudi do intenzivnejšega individualiziranja oblik. Železo je prineslo tudi izboljšanje proizvodnih sredstev, kar je imelo za posledico boljše pogoje za specialno produkcijo in živahnejšo trgovino. Železo se je na Vačah pridobivalo v sami okolici. Menjalna trgovina je bila pa vezana na ožja območja, toda kasneje je prodirala preko lokalnih mej. Doba Vače II a in II b predstavlja tako za Vače kakor tudi za druga ilirska najdišča v Sloveniji višek

železnodobne kulture Ilirov in jo avtor imenuje »cvetoči halštati«. Kultura Vače II a se naslanja v marsičem na starejše obdobje. Železna produkcija se v tem času izredno zviša. Prihajajo pa razne spremembe v proizvodnji. Avtor sklepa na temelju fibul, da so v starejši dobi izdelovali močno, grobo volneno tkanino, medtem ko so v času Vače II a začeli izdelovati finejšo tkanino, ali so jo pa tudi uvažali. Preobrat je tudi v keramičnih izdelkih. Pojavijo se keramični izdelki, delani po vzoru kovinskih posod. Številčno se pa tipi poenostavijo. Avtor sodi, da je keramika v tem času nazadovala, medtem ko je prehrana ostala še neizpremenjena. Glavni vir so lov in živinoreja, a za poljedelstvo ni dokazov. Nove oblike v kovinskih izdelkih je posredovala trgovina. Vendar so torevtične upodobitve po avtorjevem mnenju nastale doma. Socialno stanje vaških prebivalcev je v dobi Vače I bilo še uravnovešeno med posameznimi stanovi, v dobi Vače II pa se je po njegovem mnenju spremenilo v prid tistega področja v trgovini, ki je predstavljalo jedro širšega trgovanja. Kot posledica tega je sledilo kopičenje osebne lastnine in neenakost, ki jo avtor opaža tudi v grobnem inventarju tega obdobja. V dobi Vače III prihaja v življenju Vač do precejšnjih sprememb. Vzrok temu je keltska ekspanzija, zaradi česar je začela pojmati trgovina ter se je po avtorjevem mnenju vaška trgovina omejila na ožja področja. Tudi socialno stanje vaškega prebivalstva je precej padlo. Vendar so se pa Vače obvarovale keltizacije in so kljub vsemu nadaljevale svoje tradicionalno življenje. Rimska ekspanzija pa poseže veliko močneje v kulturno tvornost Vač. Vendar je danes še težko tolmačiti posamezne najdbe rimskih objektov na Vačah, ker naselbine še niso zadostno raziskane.

Vaško najdišče je pomembno tako za širši evropski okvir, kakor tudi za ožji ilirski okvir. Z avtorjevo objavo so Vače z dosedanjim gradivom dale dragoceno sliko življenja ilirske veje, živeče na Kranjskem. Tako se sčasoma uvrščajo tudi razne predzgodovinske kulture v zgodovino.

Tatjana Bregant

France Starè: Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za zgodovino in družbene vede, Dela 9, Sekcija za arheologijo 7, Ljubljana 1954, 135 str. LXXXV tab., 2 plana, 2 prilogi in nemški povzetek.

Pri gradnji kemičnega inštituta na dvorišču SAZU med Salendrovo in Gosposko ulico je bilo odkrito zelo pomembno ilirsko grobišče. Raziskovalna dela so se vršila v letih 1948 do 1950, nakar je bilo delo prekinjeno zaradi tehničnih vzrokov. Tako grobišče ni v celoti raziskano, ne glede na dejstvo, da je bilo v veliki meri uničeno že v prejšnjih periodah. Monografijo tega ilirskega grobišča, kakor tudi potek raziskovalnih del, nam podaja sedaj F. Starè v edicijah Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Avtor je pa tej svoji monografiji dodal tudi še vse ostale, po večini slučajne najdbe, ki so se odkrile v Ljubljani in ki pripadajo ilirski dobi. Tako smo dobili vsaj približno sliko ilirskega časa na področju Ljubljane. Izredno obilne ilustracije v risbah nam pa nudijo še n drobnejši vpogled v ilirsko kulturo.

Avtor je v svojem delu podal glavni poudarek na grobne celine. Tako imamo kataloško obdelavo vsega grobišča s posameznimi grobovi in z opisom predmetov. Drugi del njegove razprave pa obsega tipološko razčlenitev gradiva.

Ilirsko grobišče na dvorišču SAZU pripada skupini planih grobišč z žarami. Grobne jame so navadne, manjše okrogle jame, vkopane v zemljo, ki ni bila obdana niti s kamenjem niti pokrita. Grobni inventar je bil kar položen v tako grobno jamo. Kakor je bilo uničeno v kasnejših periodah grobišče, prav tako opažamo, da so bili delno uničeni tudi grobovi in pridevki pogosto poškodovani. Mrliče so pa pred pokopom sežigali na nekem drugem mestu, ne pa na mestu samega pokopa. Skupaj z mrličem so bili sežigani tudi pridevki. Po upepeljevanju so nato zbrali ostanke kosti in pridevke ter položili v žaro. Poleg žar pa so v grobovih tudi še druge posode, katerim so bili odbiti ročaji in ki so verjetno, kakor misli avtor, služile za hrano pokojniku. V nekaterih grobovih so našli tudi koščke orodja iz kremenca ter razne fragmente posod, kar navaja avtorja k mnenju, da so se ob odprtem grobu vršile tudi še posmrtno pojedine. Avtorju je s precejšnjo verjetnostjo uspelo opredeliti nekaj grobov na temelju pridevkov po spolu.